

**FAKULTET ZA PRIMENJENU EKOLOGIJU
ISTRAŽIVAČKO RAZVOJNI CENTAR**

**INTEGRALNI PROGRAM:
EKONOMIJA PRIRODNOG KAPITALA**

**Projekat:
PRIRODNI I STVORENI KAPITAL
ZAŠTIĆENIH PRIRODNIH DOBARA**

POLAZIŠTA PROJEKTA

Pitanja životne sredine su nastala i danas sve više dobijaju institucionalni karakter javnih dobara nacionalnog i globalnog karaktera. Problem javnih dobara je u ekonomskim istraživanjima ranije uočen, pa su i nuđeni različiti pristupi njegovom elaboriranju. Bazični ekonomski problem se precizira u pitanju da li je tržišni mehanizam dovoljan i jedini kriterijum alokacije javnih dobara, odnosno prirodnog kapitala i da li je konvencionalni način izvođenja vrednosti relevantan ili dovoljan za određivanje kompleksnih pitanja vrednovanja i vrednosti biodiverziteta, zdrave životne sredine, ekosistema, itd., analogno postupcima koji su važeći za definisanje ekonomskih vrednosti drugih proizvodnih faktora, pa i onih koji svoje temeljno izvorište imaju u prirodnim sirovinama.

U Republici Srbiji je po uzoru na razvijene evropske zemlje institucionalizovan sistem mera za zaštitu prirodnih dobara. On se zasniva na kompleksu normativnih mera, propisanih standarda, naknada, taksi, tehničkih uslova, dozvoljenih nivoa i pravila. Princip taksi i naknada predstavlja u cenovnom izrazu vrednovanje i plaćanje cene upotrebe prodnog kapitala, uključujući i obavezu plaćanja indirektno ekološke štete, to jest naknada za zagađivanje, otklanjanje posledica, povratak u predhodno stanje i slično.

Osnovno pitanje da li se posredstvom fiskalnih cenovnih izraza, kao specifične rente, uopšte i dolazi do stvarne vrednosti kako resursa, tako i zagađivanjem prouzrokovane vrednosti gubitaka, odnosno prirodi nanetih šteta. U našem institucionalnom sistemu pravo posedovanja, raspolaganja, upravljanja i odlučivanja nad „prirodnim kapitalom“ dominantno ima država. Navedeni institucionalni oblik implicira protivrečnu situaciju - da se u istom subjektu pojavljuje funkcija zaštitnika prirodnog dobra i njegovog korisnika kao resursa. Regulatora u oblasti korišćenja pojedinih segmenata prirodnog kapitala, voda, šuma, retkih vrsta, lekovitih bilja, životinjskih vrsta, objekata za turističke i rekreativne svrhe, eksploatacija rečnih nanosa, sportski ribolov i sl je utemeljena u vrednom pogledu na postulatima radne teorije vrednosti i administrativno formiranje cene resursa.

Zaštita prirodnog kapitala i minimiziranje njegove potrošnje je imperativ politike održivog razvoja. Izbor takve strategije razvoja zahteva dimenzioniranje lokalnih uticaja i mera zaštite njihovo usklađivanje sa globalnim uticajima, merama i politikom integralnog upravljanja i zaštite resursa. Temeljna pretpostavka za perspektivno vođenje navedene strategije razvoja i postavljanje analitičkih osnova za uvođenje nacionalnog ekološkog, ili zelenog bilansa kao preseka stanja stokova i tokova prirodnog kapitala i njegove upotrebe.

OPIS PROJEKTA

1. Opis trenutnog stanja

Prirodni resursi kako obnovljivi tako i neobnovljivi su predmet manje ili više intenzivne ekonomske aktivnosti, odnosno eksploatacije . Intenzivna eksploatacija neobnovljivih i posebno dugoročno obnovljivih prirodnih resursa predstavlja transfer prirodnih vrednosti (imovine i kapitala) u ekonomski oblik robnih i novčanih vrednosti (novčanog kapitala). Naknade za eksploataciju prirodnih dobara ili prirodnih vrednosti predstavlja marginalan nivo naknade, odnosno povratka prirodi oduzetih vrednosti. Postojeći režim novčanih naknada za eksploataciju prirodnih izvorišta vode i šljunka, takse za eksploataciju šumskog bogatstva, flore i faune, naknade za eksploataciju nafte i uglja ne predstavljaju ekonomski realno vrednovan resurs sa stanovišta racionalne potrošnje prirodne imovine ili stokova kapitala. Nerealno vrednovanje i jeftini resursi dugoročno dovode do problema održivosti razvoja u ovom sektoru društvene i ekonomske aktivnosti.

Učešće prirodnih resursa odnosno stokova prirodne imovine i kapitala na kreiranje i merenje Bruto društvenog proizvoda Srbije je podcenjeno.

Institucionalni, odnosno pravni okvir očuvanja i vrednovanja prirodnih vrednosti regulisan je i reguliše se delimično i prevashodno „ zaštitarski“ Zakonom i pratećim propisima o zaštiti okoline. Međutim kako se radi o multidisciplinarnokj materiji za ovu oblast relevantna je i regulativa koja

se odnosi na Energetiku, Turizam, Vodoprivredu, Šumarstvo, Građevinarstvo, Komunalne delatnosti (pre svega sa stanovišta sakupljanja i prerade otpada) i sl. Relevantne državne institucije iz oblasti privrede, poljoprivrede, upravljanja vodama i šumasma, ekologije, očuvanja i funkcionisanja nacionalnih parkova, rezervata prirode, zaštićenih zona i sl. u poslednje skoro dve decenije razvili su, u bazičnom pogledu, sasvim temeljitu regulativu.

2. Obrazloženje značaja projektnih aktivnosti

Realizacijom ovog projekta, delimično bi došlo do izmena državne regulative u sektoru politike taksu i naknada za korišćenje pojedinih obnovljivih i neobnovljivih prirodnih resursa, a sve sa stanovišta održivog razvoja i očuvanja prirodnih vrednosti i prirodnih bogatstava, odnosno prirodnog kapitala i za buduće generacije.

U realizaciji projekta biće primenjeni metodološki postupci analize sadržaja, analize i sistematizacije empirijske građe, statističke analize, studije slučaja primenjene na zaštićene rezervate prirode i eksploatacije nekog od obnovljivih (šumsko bogatstvo i eksploatacija vode za komercijalnu upotrebu, flaširanje) i neobnovljivih (ugalj ili nafta), prirodnih resursa. U realizaciji projekta će se koristiti i metodološke tehnike ankete, intervjua i upitnika.

Primena dobijenih rezultata će poslužiti za definisanje ekonomske politike u vezi sa korišćenjem nacionalnih prirodnih resursa. Takođe, dobijeni rezultati mogu i treba da doprinesu kvalitetnijem definisanju strategije očuvanja sredine, upravljanja prirodnim kapitalom i zaštite prirodne sredine. Poseban značaj bi trebao da se odnosi na kreiranje regulative u smislu „zagađivač plaća“ i politike reciklaže pre svega komunalnog, pa delom i industrijskog otpada.

Održavanje postojećih tendencija eksploatacije prirodnih resursa na jednoj strani i besplatnog zagađivanja prirodne sredine, dugoročno vodi daljem smanjivanju stokova prirodnog kapitala i umanjenju vrednosti prirodnog kapitala koji se prenosi ili ostavlja narednim generacijama.

3. Procena uticaja projekta na opšte društvene procese

Očuvanje i zaštita prirodnih bogatstava i prirodnog kapitala kao i njihovo održivo korišćenje od izuzetnog značaja je kako za Republiku Srbiju, tako i njenu poziciju u okviru Evrope, odnosno Evropske unije. Očuvanje i racionalno korišćenje prirodne sredine, kao i oskudnih obnovljivih i neobnovljivih prirodnih resursa uticaće na komparativne prednosti pojedinih grana privrede Srbije naročito u oblastima proizvodnje zdrave hrane, turizma i sl.

Valorizacija, upravljanje i racionalno korišćenje prirodnih resursa, kako obnovljivih tako i neobnovljivih na dug rok ima uticaj na rast društvenog proizvoda, rast zaposlenosti i sveukupno poboljšanje kvaliteta života stanovništva Republike Srbije.

4. Održivost rezultata i efekata projekta

Projektom vrednovanja prirodnog kapitala i promenama u politici ekonomske zaštite prirodnih bogatstava Republike, stvotile bi se pretpostavke za formiranje sopstvenih izvora sredstava za finansiranje održivosti pre svega obnovljivih prirodnih resursa. Ukoliko se uvedu naknade kao takse za povratak ulaganja u održavanje prirodnog kapitala, obezbedio bi se dvostrani efekat. Prvo, na jednoj strani bi se od sredstava prikupljenih iz cene raubovanja prirodnih resursa (kapitala) ili taksi za zagađivanje okoline povratkom, odnosno investiranje u održivost resursa, obezbedilo samofinansiranje prirodnog kapitala u budućnosti. Drugo, promene u politici visine taksi za upotrebu i korišćenje prirodnih resursa ima efekat na dinamiku eksploatacije datih resursa. Više takse destimulišu dinamičnu eksploataciju pojedinih resursa *i vice versa*.

CILJEVI PROJEKTA

1. Definisanje metodologije i postupaka vrednovanja elemenata prirodnog kapitala, obnovljivih i neobnovljivih prirodnih resursa.
2. Proračun konkretnih vrednosti prirodnog kapitala na primeru dva zaštićena rezervata prirode (SRP „Zasavica“ i SRP „Gornje Podunavlje“).
3. Modeli vrednosti i vrednovanja eksploatacijom obnovljivih resursa kao što su šume i posebno eksploatacija prirodnih izvorišta i punjenje odnosno flaširanje i stavljanje u promet prirodnih mineralnih voda u Srbiji.
4. Procena vrednosti ukupnog stvorenog kapitala u ostvarivanju programskih aktivnosti zaštićenog prirodnog dobra (objekti, infrastruktura i ostalo)
5. Proračun troškova i efekata ulaganja integralnog upravljanja otpadom koji se generira na području specijalnog rezervata.
6. Model uticaja dinamike štednje ili potrošnje pojedinih oblika obnovljivih i neobnovljivih prirodnih resursa na nivo evidentiranja rasta ili pada Bruto Društvenog proizvoda (BDP) države Srbije.
7. Kost - benefit analiza u politici zaštite životne sredine - gazdovanja prirodnom baštinom.
8. Koegzistencija tržišnog mehanizma alokacije ukupnih i državnih mera zaštite i očuvanja prirodnih resursa.
9. Definisanje posebnih aspekata razumevanja prirodnih bogatstava kao prirodnog kapitala i ukazivanje na potrebu razvijanja posebne regulative za sveobuhvatnije ekonomsko upravljanje prirodnim bogastvima sa stanovišta održivosti razvoja i očuvanja prirodnih vrednosti i stvorenog kapitala za buduće generacije.

OPIS REZULTATA

Procena vrednosti prirodnog i stvorenog kapitala u Specijalnom rezervatu prirode „Zasavica“. Ekonomska vrednost prirodnog kapitala, odnosno prirodnih obnovljivih i neobnovljivih resursa u zaštićenim prirodnim dobrima.

Vrednost prirodnog rezervata obnovljivih i neobnovljivih resursa, kao i vrednovanje očuvanja genetskog potencijala pojedinih retkih ili autohtonih vrsta biljnog i životinjskog sveta.

Ogled o uticaju pojedinih segmenata prirodnog bogatstva na rast ili pad BDP (voda, šume, uglj, nafta..).

Preporuke za vođenje ekonomske politike u upravljanju prirodnim resursima, prednosti i nedostaci visine taksa, naknada, zabrana, merenja stokova i tokova pojedinih prirodnih resursa.

Ogled i empirijski pokazatelji o troškovima, odnosno gubicima prirodnog kapitala usled zagađivanja prirodne sredine (vodotokova), požara, i odlaganja otpada u prirodnu sredinu.

Rezultati projekta treba da posluže, za kreiranje strategije ekološke politike i ekonomske valorizacije zaštite prirodnog kapitala odnosno dinamičkog dimenzioniranja ekonomskih instrumenata: taksa, nadoknada, subvencija, kvota i sl

KORISNICI PROJEKTA

- **Ministarstvo za zaštitu životne sredine Republike Srbije**
- **Fond za zaštitu životne sredine Republike Srbije**
- **Zavod za zaštitu prirode Republike Srbije**
- **Zaštićena prirodna dobra Republike Srbije**
- **SPR “Zasavica” – Goransko ekološki pokret – Sremska Mitrovica**

Republika Srbija, Ministarstvo za zaštitu životne sredine je finasirala 1997 godine inicijalni projekat pod nazivom „Ekonomske aspekte vrednovanja i zaštite prirodnog kapitala“. Rezultati projekta su sintetizovani i objavljeni u sinteznoj studiji „Ekonomija prirodnog kapitala“ - vrednovanje i zaštita prirodnih resursa

NOSIOCLAC REALIZACIJE PROJEKTA:

Istraživačko - razvojni centar Fakulteta za primenjenu ekologiju Futura - Beograd

Projekt koordinator:

Prof. dr Jordan Aleksić

Konsultant projekta:

Slobodan Simić

Projektni tim:

prof.dr Lidija Amidžić

prof. dr Gordana Dražić

mr Borislav Vulić

mr Zlatko Dragosavljević

Ranko Spalević

Saradnici na projektu:

Mihajlo Stanković

Slobodan Spasić

Slavoljub Marković

Tijana Čoporda - Mastilović

Ivana Tomić

Dimitrije Aleksić

Ksenija Jovanović

Ana Borisavljević

Slađana Đorđević

Dejan Marković

Daniela Cvetković

Tanja Kukobat

Snežana Lučić